

AZ EPISZTEMOLÓGIAI ÉS AZ AXIOLÓGIAI TUDÁS

**Hozzászólás Domschitz Mátyás „Új világ – a tudás-
alapú társadalom” című vitairatához**

Csepeli György

csepeli.gyorgy@gmail.com

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.1.3

Absztrakt

A hozzászólásban a régi és az új tudás közötti különbségek kerülnek megvitatásra. A technológiai változások következtében az emberi világ visszavonhatatlanul megváltozik, kiélezve a globális egyenlőtlenségeket. A hálózatos mesterséges intelligencia alkalmazások kiváltják az episztemológiai tudást, melynek helyére a gépek számára elérhetetlen axiológiai tudás kerül.

Kulcsszavak

régi és új tudás, globális egyenlőtlenség, mesterséges intelligencia

EPISTEMOLOGICAL AND AXIOLOGICAL KNOWLEDGE

György Csepeli

Abstract

In this contribution to the paper of Mátyás Domschitz, the difference between the nature of epistemological and axiological knowledge is presented. Due to the technological changes, the human world will change irrevocably, resulting the increase of inequality on a global level. Networked AI applications will replace human epistemological knowledge opening the space for the axiological knowledge that cannot be accessed by machines.

Keywords

old and new knowledge, global inequality, artificial intelligence

AZ EPISZTEMOLÓGIAI ÉS AZ AXIOLÓGIAI TUDÁS

Hozzászólás Domschitz Mátyás „Új világ – a tudásalapú társadalom” című vitairatához

Csepeli György

Domschitz Mátyás jó helyen keresi az új és a régi tudás közötti feszültségek okait, de a kilábalás útjait rossz irányban látja. Sok társadalomkutató nézeteivel (pl. Daniel Bell, Pierre Bourdieu, Z. Karvalics László) összhangban helyesen állapítja meg, hogy „nő az immateriális tényezők aránya az anyagi termeléshez képest”. Ez a tendencia a modernitással együtt kezdődött, s a poszt-modernitásban hallatlan mértékig felerősödött. Minden alapunk megvan annak feltételezésére, hogy a jövőben a materiális-immateriális megkülönböztetés is érvényét veszti.

Domschitz vitaindítójának érdemét első sorban abban látom, hogy az új tudás tárgyalásakor nemcsak az episztemológiai, hanem az axiológiai elemeket is figyelembe veszi. Max Weber még tudta, hogy a modernizáció hajtó erejét az értékek adják, melyek nélkül nem lennének cselekvők, akik megteremtik és működtetik a modern társadalmat. A modern projekt válsága éppen onnan való, hogy az értékek kikerültek a projektből, mely önmagára gerjedve, teremtve-rombolva haladt előre a földi térben.

Az sem szorul különösebb bizonyításra, hogy a Földön élő emberek mindegyikére ható modernizáció az emberek részére ugyan páratlan esélyeket kínált a boldogság keresésére, de a lehetőséget jóval kevesebben voltak képesek realizálni azok számához képest, akik a „boldogság-termelésből”, azaz a jólétből kimaradtak. A javakhoz való társadalmi hozzáférés Pareto által felállított szabálya a modern, globális világban is kegyetlenül érvényesül: a javak 80%-ából 20% részesült, meghagyva a javak 20%-át a nélkülöző 80%-nak.

Az egyenlőtlenségek területi eloszlása szerfelett egyenlőtlen. Az előnyös helyzetűek Észak-Amerikában, Ausztráliában, Japánban és Nyugat-Európában koncentrálnak, míg a hátrányos helyzetűek zöme az arab világban és fekete-Afrikában él. A modernizációból korábban kimaradt, Huntington értelmében vett civilizációk a 20. század második felében megkezdték a felzárkózást: ennek jelei jól láthatók Kínában, Indiában és Dél-Amerikában, nem is beszélve a dél-kelet-ázsiai kis tigrisekről. Mindez visszahat a korábban előnyös helyzetű civilizációkra, melyek idegesen reagálnak a gazdagság világába újonnan érkezők sikereire. Fokozza a nehézségeket, hogy a globális migráció következtében a civilizációk összekeverednek, s a hátrányos helyzetű javításáért küzdő milliók az előnyös helyzetűek közé ékelődnek, anélkül, hogy fel akarnák adni a magukkal hozott kulturális, vallási és etnikai identitásukat.

A földi világban minden korábbi korszakhoz képest erősebben érvényesülnek a konvergens erők, miközben ugyanolyan intenzitással működnek a divergens erők is. A környezet pusztítása, az ívóvizek elapadása, a klímaváltozás, a terrorizmus, az internetre alapozott kommunikációs architektúra sebezhetősége mind olyan kihívás, mely egyetlen civilizáción belül sem kezelhető, legyen az bármilyen hatalmas gazdasági, politikai és katonai értelemben.

Az új tudás, melyről Domschitz Mátyás beszél, episztemológiai értelemben egyre inkább leválik az emberről. Az internetre alapozott kommunikációs architektúra kiiktatja a fizikai és a metafizikai valóság között korábban magától értetődő határt, s egy új, Ropolyi László szavával, „harmadik valóságot” hoz létre, melynek alakításában és fenntartásában az emberek egyre kevésbé vesznek részt. Az emberi élet zökkenőmentes lebonyolításához szükséges tudások túlnyomó többsége algoritmizálható, s mesterséges intelligencia alkalmazásokkal kiváltható. A hálózatba kapcsolt mesterséges intelligenciák szinergiája révén ez a tendencia felgyorsul, s már a közeli jövőben várható, hogy mesterséges intelligencia alkalmazások váltják ki a rutin műveletek elvégzésére irányuló tevékenységeket, melyeket korábban emberek végeztek.

A „harmadik valóság” teljesen átalakítja a gazdaságot, a kultúrát, a politikát, s teljesen új megvilágításba helyezi a korábbi egyenlőtlenségi problematikát. Domschitz jól látja, hogy a garantált alapjövedelem megfelelő eszköz arra, hogy megvédje a társadalmi munkamegosztásból korábban kiesett tömegeket az elnyomorodástól. A 4. ipari forradalom kibontakozásával azonban új egyenlőtlenségek keletkeznek, melyek azokat is sújtani fogják, akik a hálózatosodásra épülő, új generációs mesterséges intelligencia alkalmazások megjelenése előtt még biztosnak vélt pozíciókat foglaltak el a társadalmi munkamegosztásban.

Kevesen lesznek, akik a tanuló, a bizonytalanságok kezelésére alkalmas mesterséges intelligencia alkalmazások algoritmusait kezelni és fejleszteni tudják majd. Az igazi kérdés a kétféle egyenlőtlenség együttes kezelése. Az első típusú, a 4.0 előtti világban létrejött egyenlőtlenségek nemcsak a tudás, hanem más tőkefajták tekintetében is hátrányos helyzetet eredményeztek, melynek kezelésére az egyes nemzeti társadalmak különféle típusú jóléti, szociálpolitikai megoldásokat alkalmaztak. E megoldások nem voltak megfelelőek, mivel képtelenek voltak megelőzni az egyenlőtlenségek újratermelődését a gyermeki szocializációban, nem voltak képesek szétpattintani a „szegénység kultúrájának” gyűrűjét, s arra sem voltak alkalmasak, hogy a közép- és felső rétegek diszkriminációs hajlandóságát csökkentsék, amennyiben a „szegény” és a „kisebbségi” kategóriák között átfedés mutatkozott. A jóléti szociálpolitika csak felületi megoldást hozott (bár Magyarországon még azt sem).

Az új egyenlőtlenségek mélyrehatóbbak és radikálisabbak lesznek minden korábbihoz képest, mivel a 4.0 ipari forradalom révén olyan gazdaság jön létre, melyben azoknak sem lesz helyük, akiknek a korábbi gazdaság rutin tudást igénylő munkahelyein helyük volt.

Az új gazdaságban nemcsak a manuális munkákra nem lesz szükség (melyek java része már korábban is eltűnt), hanem a fehér galléros munkák java része is eltűnik. A hálózatos, önfejlesztő, bizonytalanságok kezelésére alkalmas, Big Data alapú mesterséges intelligencia alkalmazásokkal nem lesznek versenyképesek az emberek, akiknek a helyét a materiális és az immateriális termelésben botok és robotok veszik át. Munkájuk csak azoknak lesz, akik a kutatással, fejlesztéssel, újítással foglalkoznak.

Erre a fejleményre kellene felkészülni. A mindenkinek alanyi jogon járó garantált alapjövedelem szükséges, de nem elégséges feltétel. Ez a helyzet csak akkor lesz kezelhető, ha az axiológiai tudás szempontjait is figyelembe vesszük, amit Domschitz a „jóról való tudásnak” nevez. De emellett ott van még a tudás a szépről, az igazról, az igazságosról, az üdvözítőről, amik együtt véve értelmet és hitet visznek az életbe.

Az új világ csak akkor lesz élhető, ha visszahozza azt a fajta tudást, melyet a múltban a kultúra őrzött, s a család, az iskola, a kulturális közösségek nemzedékről nemzedékre átörökítettek. E feladat átvételére az internet alapú új kommunikációs architektúra csak akkor lesz képes, ha a termelésben (de nem a fogyasztásban) fölöslegessé váló emberek újabb és újabb nemzedékei kiszabadulnak a Heidegger által „planetáris idiotizmusnak” nevezett globális machináció szorításából, s visszatérnek a kezdetekhez, amikor a létre kérdező igazi kérdések születtek, s a válaszokat azóta sem találjuk.

IRODALOM

- Bell, Daniel (1973) *The Coming of the Post-Industrial Society: A Venture into Social Forecasting*. New York, Basic Books. <https://doi.org/10.1093/sf/53.2.364-a>
- Bourdieu, Pierre (2008) *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest, General Press.
- Csepeli György (2017) A 4.0 ipari forradalom gazdasági és társadalmi hatásainak rövid SWOT elemzése. *Tőke-Piac-Gazdaság*. 10: 19–20.
http://www.kx.hu/kepek/iask/hirkepek/Csepeli_Toke_Piac_Gazdasag%202017.%20okt.pdf
- Heidegger, Martin (2006) A világkép kora. In: Heidegger (2006) *Rejtektak*. Budapest, Osiris, 70–88.
- Ropolyi László (2017) Virtualitás mint harmadik létszféra. *Magyar Tudomány*. 178. évf. 8. szám, 918–928.
http://epa.oszk.hu/html/vgi/ujepa_kardex.phtml?aktev=2017&id=00691
- Z. Karvalics László (2001) *Információ, társadalom, történelem*. (válogatott írások) Budapest, Typotex.
- Weber, Max (1982) *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Budapest, Gondolat.